

ŹRÓDŁA I RODZAJE AUTORYTETU LIDERÓW LOKALNYCH

Termin „autorytet” zarówno w potocznym użyciu, jak i w naukowych analizach obrósł wieloma znaczeniami, w związku z tym trudno poddaje się jednoznacznym interpretacjom i precyzyjnym charakterystykom. Autorytet w naukach społecznych bywa określany jako właściwość osoby lub instytucji, która jest szczególnie uprawniona do wydawania poleceń i zarządzeń; jako relacja między dwiema instytucjami, z których jedna pozostaje zwierzchnia, a druga podporządkowana; jako zaleta porozumienia, na mocy którego zostało ono zaakceptowane.

W różnych sposobach rozumienia i definiowania autorytetu uwidaczniają się liczne kontrowersje i wielość perspektyw w ujmowaniu istoty tego pojęcia. Jako przykład może tu posłużyć definicja zaproponowana przez Roberta Michelsa, według której autorytet to „zdolność (wrodzona lub nabyta) wywierania przewagi wobec grupy”. Takie ujęcie autorytetu zostało poddane krytyce przez Roberta Biersteda, według którego autorytet jest relacją, a nie zdolnością. Wyraźna różnica, która zarysowała się w tych ujęciach autorytetu, dotyczyła również wzajemnych powiązań między władzą a autorytetem. Dla Michelsa autorytet to manifestacja władzy, natomiast w rozumieniu Biersteda autorytet jest zjawiskiem władzy, jest usankcjonowaną, zinstytucjonalizowaną władzą.

Różnorodność rozumienia i definiowania autorytetu znajduje także wyraz w koncepcjach rozwijanych na gruncie teorii socjologicznych. Vilfredo Pareto twierdził, iż potrzeba autorytetu jest stałą i wewnętrzną cechą natury ludzkiej, że stanowi on – jako residuum – jeden z koniecznych warunków tworzenia się wszelkich społeczności, podobnie jak poczucie zależności, afektu, poważania czy obawy. Georg Simmel wyróżnił dwie postacie autorytetu – treści i formy w stosunkach nadrzędności i podrzędności zachodzących w interakcjach międzyludzkich, przy spontanicznym współdziałaniu podmiotu podporządkowanego z autorytetem. Emile Durkheim ujmował autorytet jako formę „przymusu zewnętrznego” (presji społecznej), przeobrażonej w „wewnętrzne skłonności” i oddziałującej wyłącznie przez wpojone wcześniej jednostce w wychowaniu, wzory, wartości. Max Weber traktował zjawisko autorytetu jako indywidualną irracjonalną potrzebę wewnętrzną, opartą na niedeterminowanej interesami wierze. Talcott Parsons ujmował autorytet jako formę wpływu przeobrażonego w „zinstytucjonalizowaną władzę”. Podstawą kreowania tak rozumianego autorytetu jest „zinstytucjonalizowane oczekiwanie związane z rolą społeczną”, zatem autorytet to aspekt władzy w systemie społecznej interakcji, przejawiający się w formie zinstytucjonalizowanej władzy nad innymi ludźmi. Robert Merton istotę autorytetu ujmował jako właściwość pozycji społecznej, będącej podstawą wpływu. Wyróżnił przy tym pozycję ogólną (status, ranga, stan, stanowisko), pozycję konkretną (arystokrata, klasa wyższa, średnia, niższa, parweniusz), struktury uwarstwienia (system klas otwartych, kasta, hierarchia ekonomiczna, polityczna, społeczna) oraz właściwości pozycji społecznej (jej źródła, symbole, kryteria, wyznaczniki). Na tym ostatnim poziomie umieścił właśnie autorytet – obok bogactwa, władzy, prestiżu, osiągnięć, stylu życia itd.

Interesujące rozważania dotyczące istoty autorytetu zawarte są w koncepcjach Georga C. Homansa i Petera Blaua, rozwijanych w ramach paradygmatu teorii wymiany. Blau

analizował proces przeistaczania się władzy w uznany autorytet. Przywódcy respektujący w stosunkach wymiany z podwładnymi zasady wzajemności i sprawiedliwości uzyskują jako swoistą „zapłatę” ich uległość, podporządkowanie oraz uprawomocnienie swojego panowania. Przeistaczanie się władzy w uznany autorytet zależy „od istnienia wspólnych norm w zbiorowości podwładnych, które wywierają naciski na poszczególnych członków w kierunku podporządkowania się rozkazom zwierzchnika”. Wraz z uprawomocnieniem władzy jako uznanego autorytetu procesy interakcyjne w wymianie między zwierzchnikami a podwładnymi przechodzą znaczącą przemianę, w której współzawodnictwo stopniowo ustępuje miejsca integracji. Homans nawiązując do koncepcji Blaua stwierdza, że „władza i autorytet nie muszą być identyczne: być może ludzie słuchają kogoś dlatego, że w przeszłości, robiąc to co im radził, uzyskali dobre rezultaty, a nie dlatego, że posiada jakąś władzę pozwalającą mu wymusić posłuszeństwo”. Jeżeli podwładni przekonają się, że postępowanie według rad (poleceń) przywódcy (zwierzchnika) przynosi im korzyści (nagrody), to prawdopodobieństwo, że ponownie go posłuchają, znacząco wzrasta. Jeżeli natomiast posłuszeństwo wobec czyichś poleceń nie jest satysfakcjonujące, to znaczy nie przynosi nagrody netto, lecz karę netto, to poleceń takiej osoby nikt w dłuższej perspektywie nie będzie przestrzegać. Uznanie jakiegoś podmiotu za autorytet wynika zatem z przesłanek o charakterze czysto pragmatycznym i racjonalnym, jest efektem szacowania zysków i strat. Dokonuje się jako swoista wymiana posłuszeństwa na różne korzyści, jakie przynosi aprobatę autorytetu. Homans ujmując autorytet jako cechę dobrego przywództwa, to znaczy takiego, które sprawia, że polecenia przywódcy są traktowane przez podwładnych jako nagradzające.

Ujęcie autorytetu w perspektywie teorii wymiany jest przydatne do analizy tego zjawiska na poziomie lokalnym. Zwłaszcza, gdy przedmiotem zainteresowania jest autorytet lokalnych liderów i poszukiwanie związku między jego siłą i charakterem a poziomem rozwoju wspólnot lokalnych. W sytuacji szybkich zmian, rosnącej konkurencyjnej rywalizacji i postępującej pragmatyzacji wartości „praktycznym budulcem” autorytetu władz jest pozytywny – z punktu widzenia rządzonych – bilans korzyści i strat. Ta społeczna kalkulacja uwidacznia się wyraźnie na poziomie lokalnym, gdzie władza jest bezpośrednio rozliczana z efektów swych działań, co przekłada się na jej społeczne uznanie i autorytet lub dezaprobatę i utratę (brak) autorytetu.

Na gruncie polskiej socjologii problematyka autorytetu była podejmowana głównie jako jeden z ważnych wątków studiów i analiz nad różnymi problemami społeczno-kulturowymi społeczności lokalnych, w szczególności wiejskich. Zagadnienie autorytetu pojawiało się także w analizach funkcjonowania wybranych grup i kategorii społeczno-zawodowych, a także w próbach ukazania tego zjawiska w kontekście jednostkowym (osobowym) i ogólnospołecznym.

Problematyka autorytetu łączy w sobie perspektywy przynajmniej kilku dyscyplin naukowych, przede wszystkim psychologii, filozofii i socjologii. Stefan Dziabała podejmując badania nad autorytetami w wiejskich społecznościach lokalnych wychodzi z założenia, że zagadnienie uniwersalności autorytetu może być przedmiotem zainteresowania głównie psychologii i filozofii, natomiast elementy różnicujące to zjawisko najbardziej podatne są na badania socjologiczne. Społeczna rola autorytetu, według niego, polega na trafnie dobranych środkach realizacji przyjętych celów w zakresie socjalizacji oraz lepszym porozumiewaniu się zróżnicowanych wiekiem i kulturowo generacji. Autor ten rozróżnia trzy znaczenia autorytetu obecne w literaturze naukowej:

- (a) autorytet jako zasada wszelkiej organizacji i instytucji w tym władzy jako instytucji;
- (b) autorytet jako atrybut władzy politycznej;
- (c) autorytet jako poważanie oparte na przewadze uznawanych wartości, jako cecha lub zespół cech, którymi charakteryzuje się określona instytucja, grupa lub jednostka.

Pojęcie autorytetu oznacza również zjawisko psychospołeczne, polegające na obdarzaniu określonej osoby lub instytucji zaufaniem i szacunkiem, uznawaniu jej wysokich kompetencji merytorycznych i wartości moralnych, godności osobistej, powagi, zwierzchności, dostrzeganiu jej życzliwości, przyjazności i pracowitości. Z różnych prób zdefiniowania autorytetu można wnioskować o cechach osób i instytucji, które to cechy sprzyjają powstawaniu autorytetu, sprawiają, że osoby i instytucje cieszą się autorytetem w określonym środowisku – lokalnym i ponadlokalnym.

Zakres znaczeniowy pojęcia autorytet, i związana z tym problematyka, może być bardzo szeroki, gdy traktuje się go jako zjawisko społeczne, lub wąski, gdy ujmowany jest w kategoriach cechy charakteryzującej daną jednostkę, która go ma, bądź której się go przypisuje w danej dziedzinie i z określonych powodów.

W niniejszym opracowaniu przyjęto stanowisko teoretyczne oparte na tezie, że autorytet jest zjawiskiem społecznym. Analiza autorytetu w takiej perspektywie uzasadnia konieczność przywołania w tekście różnorodności definicyjnych i klasyfikacyjnych podejść do tej problematyki. Przyjęto, że autorytet jest relacją między A i B, której istotą jest akceptacja i uznanie przez B wartości reprezentowanych przez A. Przy czym należy uwzględnić zarówno podmiotowy charakter tej relacji, jak i to, że stanowi ona obiektywny fakt społeczny, pełniący rolę integrującą, kontrolującą i motywującą w sferze ludzkich działań.

Różnorodność interpretacji autorytetu wyraża się w ujmowaniu go jako cechy, wartości, stosunku społecznego, sposobu oddziaływania, funkcji. Najbardziej syntetycznie, uwzględniając najważniejsze elementy wymienionych interpretacji, istotę zjawiska autorytetu oddaje kategoria stosunku społecznego (relacji).

Konsekwencją przyjęcia relacyjnego rozumienia autorytetu jest wyszczególnienie jego cech konstytutywnych, zgodnych z tą interpretacją. Zatem autorytet jest zjawiskiem świadomości społecznej. Pojawia się w wyniku akceptacji przez odbiorców wysoko wartościowanych cech danego podmiotu uznawanego za autorytet. W procesie tworzenia autorytetu biorą udział zarówno „czynniki podmiotowe”, jak i „środowiskowe”. Zjawisko to jest wynikiem wzajemnych oddziaływań między podmiotem uznawanym za autorytet i podmiotem (jednostką, grupą) uznającym go w takiej roli.

Ponadto autorytet cechuje hierarchizacja pozycji przejawiająca się w tym, że podmiot uznawany ma przewagę (nadrzędność) w określonej dziedzinie życia społecznego nad podmiotem go uznającym. Przy czym ta przewaga jest przez podporządkowanego dobrowolnie akceptowana, nie wynika bowiem z przymusu, lecz z przekonania o słuszności i korzyściach płynących z takiej postawy. Podmiot uznający darzy szacunkiem i zaufaniem podmiot uznawany za autorytet. Jeśli relacja między stronami tego stosunku społecznego nabiera cech przymusu, wówczas autorytet przemienia się w relację władzy.

Według Dziubały autorytet może występować w znaczeniu węższym i wtedy oznacza poważanie oparte na władzy, jak również w znaczeniu szerszym, w którym poważanie lub szacunek są oparte na przewadze uznawanych wartości. Wydaje się, że na poziomie społeczności lokalnych (wiejskich) większe znaczenie ma poważanie dla osób i instytucji,

wynikające z pozycji zajmowanej w strukturach wyposażonych w realną władzę. Jest to związane z tradycyjnym postrzeganiem w społecznościach wiejskich relacji zależności i podporządkowania w kategoriach paternalistycznych.

W próbach określenia zakresu pojęcia autorytet, wyróżnia się najczęściej jego trzy podstawowe wymiary:

- ogólnospołeczny, oparty na normach i systemach wartości ogólnych, powszechnie przyjętych;
- grupowy i instytucjonalny, którego istotę stanowi porządkowanie lub podporządkowanie się w zależności od specyficznego celu zachowania;
- jednostkowy, oparty na zachowaniu i działaniu pojedynczych osób.

W zależności od przyjętej perspektywy zakresowej pojęcia autorytet możliwe są trzy poziomy jego eksploracji badawczej.

Na pierwszym z nich autorytet jest zjawiskiem społecznym opartym na zasadach i mechanizmach kierujących tym wymiarem rzeczywistości. Tworzą je ogólnie przyjęte wartości, normy, wzory, obyczaje, zwyczaje, mity itp. Zatem zarówno geneza, jak i funkcje autorytetu są odzwierciedleniem porządku społecznego, ich przyswajanie odbywa się w sposób zuniformizowany w drodze przekazu kulturowego i oddziaływań socjalizacyjnych. Wtedy autorytet wywiera wpływ na szerokie grupy społeczne.

Drugi poziom – najbardziej odpowiedni do analizy autorytetu w wymiarze lokalnym – koncentruje się na rozpoznaniu specyfiki i dynamiki zachowań grupowych, gdzie zasadniczą rolę odgrywa całokształt czynników decydujących o powstawaniu, funkcjonowaniu i trwaniu autorytetu. W tym wypadku autorytet utrwała i chroni wewnętrzne regulacje, zapewniające trwanie i rozwój grupy jako struktury uporządkowanej i zintegrowanej.

Poziom trzeci – jednostkowy, odnosi się najczęściej do relacji międzyosobowych. Oddziaływanie autorytetu przebiega w sferze wewnętrznego mikroświata jednostek. Siła i charakter jego wpływu powinny być rozpatrywane w kontekście specyficznego charakteru więzi między podmiotem autorytetu (osobowym lub bezosobowym) a jednostką ludzką, traktowaną jako niepowtarzalne indywiduum.

Ze względu na aspekt formalny pojęcie autorytet w naukach społecznych może być ujmowane na trzy sposoby:

- **atrybutywny**, gdy chodzi o nazwanie cechy danego stanu rzeczy;
- **relacyjny**, gdy dąży się do określenia relacji danego stanu rzeczy, któremu przysługuje cecha „bycia autorytetem”;
- **procesualny** (czynnościowy), gdy chodzi o nazwanie procesu tworzenia się danego zjawiska społecznego.

Wyszczególnione powyżej sposoby definicyjnego ujęcia autorytetu wskazują, że może on być cechą, relacją lub zjawiskiem społecznym w zależności od tego, jak szeroki jest zakres pytań badawczych i na jaki wymiar problemu zwraca się w danym przypadku szczególną uwagę. Skupienie się na relacyjnym charakterze autorytetu jako zjawiska społecznego wydaje się najbardziej efektywne poznawczo. Niemniej jednak należy również scharakteryzować atrybutywne i procesualne ujęcie autorytetu.

Typologie autorytetu

Znaczna część typologii autorytetu ma charakter dychotomiczny. Według Bocheńskiego „każdy autorytet jest autorytetem **epistemicznym albo deontycznym**”. Źródłem autorytetu pierwszego typu jest wiedza, a źródłem drugiego władza. Autor ujmuje to w sposób następujący: „Autorytet epistemiczny przysługuje ludziom, którzy lepiej, głębiej niż my znają przedmiot, [...]. Jest to autorytet rzeczoznawcy tego, który wie. Natomiast autorytet deontyczny nie jest autorytetem człowieka, który lepiej wie, ale tego, który ma władzę i ma prawo rozkazywać”.

Powyższą klasyfikację autorytetów można interpretować nie tylko z punktu widzenia analizy logicznej pojęcia autorytetu, ale także z punktu widzenia znaczenia, jakie on spełnia w życiu społecznym. Często autorytetem epistemicznym określa się autorytet znawcy przysługujący osobie, która posiada gruntowną, erudycyjną wiedzę w pewnej dziedzinie. Osoba taka cieszy się uznaniem i podziwem, nie tyle ze względu na atrakcyjność przekazu posiadanego zasobu wiedzy (na przykład z zakresu nauki, kultury, religii itp.), ile ze względu na merytoryczną rzetelność treści, jakie przekazuje słuchaczom.

Autorytet deontyczny (funkcji) to autorytet nadany z góry, ma charakter formalny i wynika z faktu powierzenia komuś ważnej społecznie funkcji. Jest to, między innymi, autorytet przełożonego, będący rezultatem pełnienia ważnej funkcji służbowej, zajmowania odpowiedzialnego stanowiska. Tego typu autorytet opiera się głównie na wypełnianiu obowiązków czy sprawowaniu określonej misji z racji zajmowanego stanowiska. Osoby uznające ten autorytet są przekonane, że uległość i posłuszeństwo wobec jego zaleceń i wskazań jest niezbędnym warunkiem realizacji ich własnych dążeń i celów. Dla uznania autorytetu deontycznego zasadnicze znaczenie ma poczucie solidarności z jego posiadaczem.

Ten typ autorytetu, bezpośrednio odnoszący się do władzy, ma istotne znaczenie w praktycznych relacjach między władzą a społecznością lokalną, często bowiem autorytetem obdarzone są osoby, pełniące ważne funkcje administracyjne – autorytet przysługuje im niejako z urzędu. Optymalna jest sytuacja, w której autorytet stanowiska (deontyczny) jest zarazem autorytetem epistemicznym (merytorycznym) w danej dziedzinie. Połączenie formalnego (odgórnego) umocowania zwierzchnictwa nad innymi z autorytetem merytorycznym oraz walorami moralnymi do sprawowania określonej funkcji jest najbardziej pożądanym z punktu widzenia stabilności porządku społecznego.

W odniesieniu do autorytetu osobowego Bożena Marcińczyk stwierdza, że ogólnym kryterium stosowanym w podziałach typologicznych tego rodzaju autorytetu jest kryterium formalności lub neutralności. Odwołanie do tego kryterium pozwala wyróżnić autorytet **formalny**, którego podstawą są określone uwarunkowania instytucjonalnoprawne; oraz autorytet **nieformalny**, nazywany często właściwym, faktycznym, prawdziwym, oparty na społeczno-moralnej ocenie wartości i cech osobistych danej jednostki.

Autorytet formalny i nieformalny istotnie się różnią. Miarą tego pierwszego jest posłuch u podwładnych, a miarą drugiego zdobyte uznanie i zaufanie. Autorytet formalny jest czymś w pewnym sensie narzuconym podmiotowi uznającemu go. To w dużym stopniu swoisty

respekt dla zajmowanego stanowiska i wiążącej się z nim władzy, bez względu na to, kto ją sprawuje. W odróżnieniu od formalnego, autorytet nieformalny powstaje i kształtuje się bez ingerencji czynników zewnętrznych, w niezależnych aktach postrzegania, wartościowania, identyfikacji itp. Tego rodzaju autorytet nie pojawia się nagle. Osoba ciesząca się nim osiąga go osobiście w toku systematycznych interakcji z ludźmi w różnych sytuacjach społecznych.

W odniesieniu do różnych grup społecznych i z uwzględnieniem stopnia akceptacji (oddziaływania) autorytetu osobowego lub instytucjonalnego przez członków grupy, można wyróżnić autorytety **grupowe i jednostkowe**. Autorytet grupowy w szerokim znaczeniu tego słowa, pojawia się, gdy w określonej grupie ukształtuje się świadomość łączności społecznej i gdy przejawia się ona w zachowaniu członków grupy. Dany autorytet jest wtedy jednym z ważnych czynników utrzymania grupowej świadomości, tożsamości, integracji i grupowego działania. Przykładem autorytetów grupowych mogą być „szeroko rozpowszechnione ideologie, prądy światopoglądowe i intelektualne, doktryny religijne i ich twórcy i przywódcy, będący ich personalnymi wyrazicielami”. Autorytety jednostkowe to takie, których zasięg oddziaływania jest niewielki (na przykład ograniczony do rodziny, grupy rówieśniczej, społeczności lokalnej itp.).

Jednym z wariantów podziału na autorytety jednostkowe i grupowe jest podział na autorytety **lokalne i ogólnospołeczne**. Mają one charakter autorytetów grupowych, różniących się jedynie zasięgiem swego oddziaływania. Zasięg oddziaływania autorytetu lokalnego jest ograniczony do lokalnej grupy na przykład wsi, gminy, społeczności sąsiedzkiej itp. Zasięg oddziaływania autorytetu ogólnospołecznego jest znacznie szerszy. Autorytety o ogólnospołecznym zasięgu to między innymi różne instytucje życia politycznego, kulturalnego, przedstawiciele literatury, sztuki.

W wielu analizach i opracowaniach wyróżnia się autorytet **osobowy** (personalny) i **instytucjonalny**. Te typy autorytetu odgrywają szczególną rolę na poziomie społeczności lokalnych. Autorytety personalne reprezentowane są przez poszczególne jednostki i łączą się z istnieniem ich określonych cech (atrybutów) oraz z zapotrzebowaniem na te społecznie lub jednostkowo ważne oraz wartościowe cechy. Autorytet w wymiarze osobowym stanowi ważną wartość w relacjach międzyludzkich, gdyż jest istotnym źródłem wzorów zachowań, postaw, sposobów myślenia i działania.

W literaturze można spotkać następujące rodzaje autorytetów osobowych: autorytet naukowy, polityczny, zawodowy, religijny i charyzmatyczny.

Podstawą autorytetu **naukowego** są wysokie walory umysłu, erudycyjna wiedza, wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauki. „Autorytetami zostają uczeni, których odpowiednie kręgi ludzi nauki uznają za tych, na których należy się wzorować, od których należy się uczyć, których twórczość koniecznie winna być brana pod uwagę”. Według Jana Szczepańskiego można wyróżnić kilka rodzajów autorytetów w nauce: autorytet zdobyty dzięki wybitnym osiągnięciom badawczym; autorytet osiągnięty poprzez stworzenie wielkiej szkoły; autorytet związany z zajmowaniem wysokich stanowisk w organizacjach i instytucjach naukowych; autorytet moralny w nauce – przypisywany tym, dla których dążenie do prawdy i rzetelności intelektualnej jest pierwszą dyrektywą postępowania oraz autorytet społeczny uczonych, którzy wykorzystują swoją wiedzę do rozwiązywania

problemów społecznych.

Autorytet **polityczny** wyróżnia się cechami powagi i podporządkowania ze względu na posiadanie takich wartości jak wysoka sprawność rozstrzygnięcia spraw publicznych, umiejętność dyplomatycznego działania, sprawiedliwość oraz wrażliwość na problemy społeczne. Ten typ autorytetu może być oparty na prawie i dobrowolnym podporządkowaniu się ze strony danej grupy społecznej, albo na uzurpacji, czyli przywłaszczeniu sobie władzy w drodze wykorzystania środków przymusu. Autorytet polityczny może mieć charakter zarówno personalny, jak i instytucjonalny. W praktyce występuje on w kontekście wpływu, przywództwa, władzy, panowania, charyzmy.

Liderzy lokalni, często obdarzeni autorytetem politycznym, a także szacunkiem i zaufaniem odgrywają kluczową rolę w rozwoju społeczności lokalnych. Badania i analizy dotyczące uwarunkowań i dynamiki rozwoju na poziomie lokalnym potwierdzają, że posiadający uznanie, autorytet i wizję rozwoju lider może być gwarantem sukcesu lokalnego.

Autorytet **zawodowy (fachowy)** ufundowany jest na umiejętnościach profesjonalnych, które znacznie przewyższają przeciętny (typowy dla danego zawodu) poziom, i które w ocenie osób respektujących ten autorytet cieszą się wysokim uznaniem i poważaniem.

Uznanie danego podmiotu za autorytet **religijny** opiera się na przekonaniu o jego znajomości i bliskości Boga. Tego typu autorytet pośredniczy pomiędzy osobami uznającymi jego wartość a siłami nadprzyrodzonymi. Autorytetem religijnym najczęściej obdarzani są kapłani różnych wyznań. Według Lucjana Turowskiego „autorytet religijny ma ten duchowny, który potrafi tak przedstawić zagadnienia religijne i obowiązki człowieka wierzącego, że umożliwia mu coraz pełniejszą integrację z ludźmi tworzącymi wspólnotę religijną w danej społeczności lokalnej”.

Szczególnym rodzajem autorytetu osobowego jest autorytet **charyzmatyczny**. Z oczywistych względów autorytet duchownego, księdza w dużym stopniu może mieć taki charakter. Źródłem autorytetu charyzmatycznego są nadzwyczajne, nadprzyrodzone i nadludzkie właściwości i możliwości danego podmiotu. Wiara w nadnaturalne cechy i umiejętności danej osoby oparta jest na przekonaniu, że spłynęły one na wybraną osobę za sprawą sił nadprzyrodzonych. Problematykę autorytetu charyzmatycznego podjął Max Weber w kontekście analizy źródeł legitymizacji trzech idealnych typów panowania: tradycyjnego, charyzmatycznego i legalnego. Według Webera przywódca obdarzony charyzmatycznym autorytetem opiera swoje panowanie nad innymi na ich wierze w jego nadzwyczajne cechy i zdolności oraz na przekonaniu, że przynosi on zesłane od Boga nowe treści.

Autorytet charyzmatyczny jest także określany jako „osobista przewaga opierająca się na przypisywanej zdolności nadmysłowych doświadczeń”. Ten typ autorytetu jako szczególny przypadek autorytetu wewnętrznego łączy się z wiarą w indywidualny charyzmat, jako specjalny dar łaski bożej udzielony konkretnej osobie. Autorytet charyzmatyczny jest zatem czymś wyjątkowym, pojawiającym się z reguły na szczytach hierarchii społecznej w takich dziedzinach jak religia, władza, nauka, sztuka itp.

Należy podkreślić, że w przypadku autorytetu: naukowego, politycznego, zawodowego i religijnego autorytet osoby i instytucji występuje w specyficznym wzajemnie

uwarunkowanym zespoleniu osobowo - instytucjonalnym, co oznacza, że instytucja udziela autorytetu osobie działającej w jej imieniu, a ta z kolei dzięki swoim szczególnym walorom może przyczynić się do podniesienia autorytetu instytucji. Przenikanie się wymiaru osobowego i instytucjonalnego autorytetu stanowi podstawę do rozróżnienia autorytetu osobowego i urzędowego. Pierwszy wynika z wysoko wartościowanych przez otoczenie cech danego człowieka, drugi zaś jest rezultatem zajmowanego miejsca w hierarchii społecznej.

Autorytet osobowy i instytucjonalny (formalny) często nakładają się na siebie, uzupełniają i warunkują, co nie oznacza, iż nie mogą one funkcjonować samodzielnie. Wynika to z faktu, że zjawisko autorytetu ma w istocie podwójną genezę – osobową i instytucjonalną. Zwrócił na to uwagę Henryk Rowid stwierdzając, że autorytet jest „pewną swoistą właściwością tkwiącą immanentnie w osobie względnie w instytucji, dzięki której to właściwości podporządkowują się jej inne osoby, instytucje i grupy społeczne, w sposób mniej lub bardziej dobrowolny”.

Autorytety **instytucjonalne** reprezentowane są na poziomie lokalnym przez różne instytucje i organizacje. W przypadku wiejskich społeczności lokalnych tradycyjnie ważną rolę odgrywają: parafia, szkoła, organizacje społeczne, kulturalne. Współcześnie, z punktu widzenia rozwoju społeczności lokalnych, istotne jest, aby władze samorządowe cieszyły się zaufaniem i autorytetem. Przedstawiciele władz samorządowych pełnią szczególną rolę w społecznych układach lokalnych, ich postawy wobec zmian, sposoby działania i postrzegania rzeczywistości społecznej warunkują kierunek, charakter i dynamikę aktywności społeczności lokalnych.

Zarówno w naukowych analizach, jak i w potocznym ujęciu występuje rozróżnienie na autorytet **wewnętrzny (naturalny)** i autorytet **zewnętrzny**. W przypadku autorytetu wewnętrznego opartego na uznaniu, szacunku, podziwie, wierze itp. występuje w pełni dobrowolne podporządkowanie się, otwartość i gotowość do współpracy z nim. Ten rodzaj autorytetu jest wynikiem wysokiej oceny społecznej, uznawanych wartości i cech osobistych danej jednostki. Dla autorytetu zewnętrznego charakterystyczne jest podporządkowanie wymuszone, wynikające z lęku, obawy, chęci przypodobania się i oczekiwania z tego tytułu korzyści. Osoba, której przypisuje się autorytet zewnętrzny, wywiera wpływ na otoczenie dzięki pozycji społecznej, stanowisku lub funkcji jaką pełni w hierarchii władzy. W tym wypadku punktem wyjścia jest przekonanie, że piastowany urząd, zajmowana pozycja stanowią wystarczający powód do tego, aby oczekiwać (żądać) od innych szacunku, uznania i zaufania.

Często spotykanym podziałem autorytetu jest wyróżnienie autorytetu **moralnego** i **intelektualnego**. Istota autorytetu moralnego nawiązuje bezpośrednio do łacińskiego słowa *auctoritas* oznaczającego godność, poważanie, prestiż. Właściwości te przypisuje się osobie za wysoko cenione cechy charakteru oraz działania na rzecz innych ludzi. Autorytet moralny stanowi wzór do naśladowania, kształtuje pożądane zasady postępowania, normy, cele itp. Zachowanie w sferze moralnej to istotny element tworzący podstawy każdego autorytetu. Według Władysława Stróżewskiego autorytetu nie można utożsamiać tylko z byciem specjalistą w danej dziedzinie. Niezbędne jest, aby wiedza, umiejętności, znanstwo współtworzyły osobowość jednostki będącej nosicielem autorytetu. Osobowość ta nie wynika jedynie z fachowości, lecz budowana jest poprzez odniesienie do określonych wartości moralnych. Zbudowanie i utrzymanie autorytetu moralnego jest trudniejsze niż

autorytetu opartego na wiedzy, kompetencjach czy umiejętnościach, ponieważ w dziedzinie moralności nie tyle ktoś ma autorytet, lecz nim po prostu jest. Autorytet moralny wyraża się w poświęceniu dla innych, obronie, pomocy potrzebującym, działaniu przeciw krzywdzie innych, uznaniu godności i wartości każdego człowieka oraz zdolności rozumienia i przejawiania tolerancji wobec odmiennych przekonań. Za autorytet moralny można uznać tylko kogoś w sposób całościowy, ponieważ wartości moralne tworzą wzajemnie warunkujący się układ, nie występując nigdy w oderwaniu od szerszego kontekstu.

Podstawą autorytetu **intelektualnego** są takie wartości jak: rzetelna, erudycyjna wiedza w określonej dziedzinie, umiejętność logicznego myślenia oraz wysoka skuteczność działania. Odgrywa on szczególną rolę w kształtowaniu światopoglądu naukowego, rozwijaniu umiejętności samodzielnego myślenia, skutecznego działania, rozwiązywania problemów, a także stwarza podstawy do dalszego rozwoju intelektualnego. Autorytet intelektualny najczęściej odnoszony jest do świata nauki oraz roli uczonych w rzeczywistości społecznej i ich znaczenia jako „ośrodków miarodajności”.

Biorąc pod uwagę sferę intencji i motywów działania wyróżnia się dwa typy autorytetu: autorytet **wyzwalający** i autorytet **ujarzmiający**. Autorytet pierwszego rodzaju ma inspirujący i konstruktywny wpływ na postępowanie respektujących go osób. Skutecznie mobilizuje do działania, wyzwala inicjatywę i energię twórczą, motywuje do wysiłku i wytrwałości w dążeniu do celu oraz rozwija i umacnia poczucie odpowiedzialności za własny rozwój. Taki autorytet będący nie tyle celem samym w sobie, ile raczej środkiem umożliwiającym (ułatwiającym) realizację różnych społecznych zadań jest szczególnie pożądanym na poziomie społeczności lokalnych, ponieważ ułatwia wprowadzanie prorozwojowych zmian i sprzyja pobudzaniu oddolnej aktywności ludzi.

Autorytet ujarzmiający nie jest ufundowany na osobistych zaletach czy zasługach jego nosiciela, lecz wynika z wygórowanych ambicji i żądzy władzy. Motywem działania osoby, której przypisany jest tego typu autorytet, jest chęć bezwzględnego podporządkowania sobie respektujących go osób za pomocą różnych środków i mechanizmów przymusu zewnętrznego. W przeciwieństwie do wyzwalającego, autorytet ujarzmiający nie jest właściwym środkiem legitymizacji działań władz lokalnych, nie sprzyja obywatelskiej aktywności, nie gwarantuje długofalowego rozwoju opartego na wewnętrznych czynnikach i zasobach.

Z punktu widzenia stosunków międzyludzkich, w tym relacji między władzą a społecznością lokalną, najbardziej pożądane są autorytety: wewnętrzny i wyzwalający, a także epistemiczny i deontyczny. Tego typu autorytety są z reguły określane jako prawdziwe (autentyczne). Do ich grona zalicza się także autorytety: osobowy i moralny, ponieważ mają one charakter całościowy – obejmują całość życia i osobowości podmiotu autorytetu. W przypadku autorytetów autentycznych występuje wzajemne oddziaływanie między osobą cieszącą się takim autorytetem i osobą będącą pod jego wpływem. Relacje oparte są na silnej więzi, życzliwości, współdziałaniu, obopólnym zrozumieniu, dobrowolnym i wzajemnie satysfakcjonującym udziale obu stron interakcji. Podmiot cieszący się takim autorytetem pełni służebną funkcję wobec tych, którzy obdarzają go autorytetem, uznaniem, zaufaniem i poważaniem.

Przedstawiając dychotomiczne podziały autorytetu należy jeszcze – na zakończenie – wspomnieć o propozycji Andrzeja P. Wejlanda, nawiązującej do wprowadzonego przez Ossowskiego rozróżnienia na wartości uznawane i odczuwane. W tym kontekście Wejland

wymienia: autorytet **uznawany**, który powstaje, gdy osoba B uznaje zachowanie osoby A za wzór (model) własnego zachowania oraz autorytet **odczuwany** – w sytuacji gdy przyjęcie A przez B za autorytet, czyli wzór własnych zachowań połączone jest z uznaniem autorytetu A z pewnego punktu widzenia. W takim ujęciu uznawaniu określonych autorytetów może zarazem towarzyszyć odczuwanie autorytetów całkowicie odmiennych. Oznacza to, że można uznawać autorytet pewnych zasad, wzorów postępowania, idei, treści danych ról społecznych, a jednocześnie odczuwać autorytet treści rzeczywiście pożądanym w konkretnej sytuacji życiowej czy okolicznościach.

Obok dychotomicznych podziałów autorytetu występują w literaturze jego ujęcia typologiczne, odwołujące się do pojęcia **wartości, wiedzy i funkcji**.

Klasyfikacje i podziały autorytetu często nie mają charakteru rozłącznego, z reguły nakładają się na siebie i uzupełniają. Przywoływanie kolejnych rozróżnień i typologii autorytetu przekraczałoby ramy niniejszego opracowania i nie wnosilo istotnych treści w odniesieniu do podjętej problematyki.